

Ш.Л. Убаева,
мустақил изланувчи, ТДИУ

ЎЗБЕКИСТОН БАНК ТИЗИМИДА БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШДА МАРКЕТИНГ УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

В статье анализируется современное состояние использования маркетинговых методов во внедрение новых банковских услуг в банковской системы Республики Узбекистан и возможности его совершенствование. А также, освещены особенности управление банковских операций и даны характеристики их классификации.

The article analyzes the current state of the use of marketing techniques in the introduction of new banking services in the banking system of the Republic of Uzbekistan and the possibility of improvement. Also, highlight features of the management of banking operations, and given the characteristics of their classification

Калитли сўзлар: Тижорат банки, банк хизматлари, корпоратив бошқарув, банк операциялари, маркетинг, сегментация, капитал, менежмент, функция.

Бугунги кунда Ўзбекистондаги ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларида ўтказилаётган туб ўзгаришлар ўз тараққиётининг янги босқичига кўтарилди. Ўзбекистон иқтисодиётининг етакчи тармоқларидаги қайта қуришлар муносабати билан молиявий тузилмалар ва энг аввало, мамлакатимизнинг машина ва ускуналар миллий паркини жаҳон андозалари даражасидаги янги техника билан таъминлаш учун инвестиция маблағлари ажратаётган молия-банк институтлари олдида катта вазифалар қўйилмоқда.

Мамлакатимиз Президентга И.А.Каримов булар тўғрисида қуйидагиларни таъкидлаб келмоқдалар: "Банк, суғурта, лизинг, консалтинг ва бошқа турдаги бозор хизматлари барқарор суръатлар билан ривожланмоқда, улар хусусий сектор ва кичик бизнес ривожига хизмат қилмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳасида 80 минг 400 та кичик бизнес субъекта фаолият юритмоқда ва бу хизмат кўрсатиш соҳаси корхоналари умумий сонининг 80 фоиздан ортигини ташкил қилади.

Қишлоқ ва туманларимизда хизмат кўрсатиш соҳасини изчил ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини янада жадал ривожлантириш дастури доирасида сўнгги уч йилда 22 минг 800 дан ортиқ лойиҳа амалга оширилди, кўрсатилаётган хизматлар ҳажми 1,6 баробар, қишлоқда бир кишига тўғри келадиган хизматлар ҳажми 1,5 баробар ошди" [4].

Юқоридаги фикр-мулоҳазалар мустақиллик йилларида Ўзбекистон банклари ўз хизматларини етарли даражада шакллантиришга эришганлигидан дарак беради. Бироқ, банклар ўртасидаги рақобат кураши уларни қўшимча миқдорлар жалб этиш ҳамда кўрсатилаётган хизматлар доираси ва сифатини кенгайтириш учун янгича ёндашишга ундамоқда.

Тижорат банклари хизматларининг иқтисодий мазмунига ва кўзланган мақсадига кўра икки йирик гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Маълум даражада банкнинг ликвидлилигини сақлаб туриш учун бажариладиган хизматлар.

2. Даромад олиш мақсадида бажариладиган хизматлар.

Ушбу икки хизматлар гуруҳи ўртасида маълум нисбат мавжуд бўлиб, у банк фаолиятини сифат жиҳатдан маълум даражада таъминлаб туриш имконини беради. Банк ликвидлигини таъминлаш мақсадида бажариладиган хизматларнинг баъзи бирлари банкка даромад келтирсада, улар мавжудлигининг сабаби банк умумий ликвидлигини маълум даражада ушлаб туришдан иборатдир.

Шуни таъкидлаб ўтиш мумкинки, бозор муносабатлари шароитида Марказий банк тижорат банкларининг ликвидлик даражаси юқори ўрганилган талаб даражасида бўлишини назорат қилади, аммо бизнинг фикримизча, хизматларнинг даромадлилигига ҳам эътибор бериш зарур.

Бундан ташқари, банк хизматлари юқори даромад олишни эмас, балки унинг мижозлар олдидаги, қолаверса жамият олдидаги репутациясини янада ошириш мақсадида амалга оширилиши ҳам мумкин.

Мазкур вазифа ҳозирги кунда бозор иқтисодиётига ўтаётган мамлакатларда, шу жумладан Ўзбекистонда долзарб ҳисобланадиган иқтисодий ўсишга эришишнинг бир қатор назарий асослари мавжуд бўлиб, улар орасида энг асосийларидан бири банк тизимини ривожлантиришдир. Банк тизимини ривожлантиришда маркетингнинг ўрни бекиёсдир.

Банк хизматлари банк даромадларини оширишга, хусусий ва корпоратив банклар, ҳамда иқтисодиётнинг эҳтиёжларини қондиришга қаратилган банк тадбиркорлигининг анъанавий соҳаси бўлиб ҳисобланади.

Банк хизмати - банк операцияларини ўтказишни оптималлаштирувчи назарий, технологик, молиявий, интеллектуал ва профессионал банк фаолиятидир.

Банк хизмати ҳақиқатдан ҳам банк фаолияти мажмуасидир. Мижозларнинг банк фаолиятига бўлган талабларини қондириш билан боғлиқ бўлган хизматлардир[10]. Шу билан бир қаторда биз банк хизмати тушунчасига банк операцияларини оптималлашувини ҳам муҳим элемент сифатида киритдик, чунки банклар хизматнинг у ёки бу турини танлашда ушбу операциянинг самарадорлиги, қулайлиги ва сифатлилиги даражасига эътибор беришлари ва ушбу кўрсаткичлар унинг рақобатбардошлигини таъминлаш асоси ҳисобланишини ҳис этмоқлари лозим.

Банк операцияси - банк томонидан амалга оширилувчи пул маблағларини жойлашишини назарда тутувчи ва аниқ иқтисодий масалани ечишга қаратилган ўзаро боғлиқ бўлган банк ва мижоз ҳаракатлари мажмуи[9].

Банк хизматлари бозори - бу мижозлар талабини қондиришга қаратилган банк хизмати талаби ва таклифининг шаклланиш соҳасидир.

Қуйида келтирилган жадвал маълумотларидан шу нарсани сезиш мумкинки, банк хизматлари ва операциялари ўртасидаги фарқ асосан унинг фойда олиш ва ўз мавқеини янада мустаҳкамлашга қаратилган.

Шуни таъкидлаш керакки, жаҳон хўжалигини глобаллашуви тенденцияси ва хизматлар соҳасининг жаҳон ялпи ички маҳсулотидаги улушини 53% дан 63% га ўсиши йирик трансмиллий банкларининг таъсири ва муомаласини ўсишини рағбатлантирди.

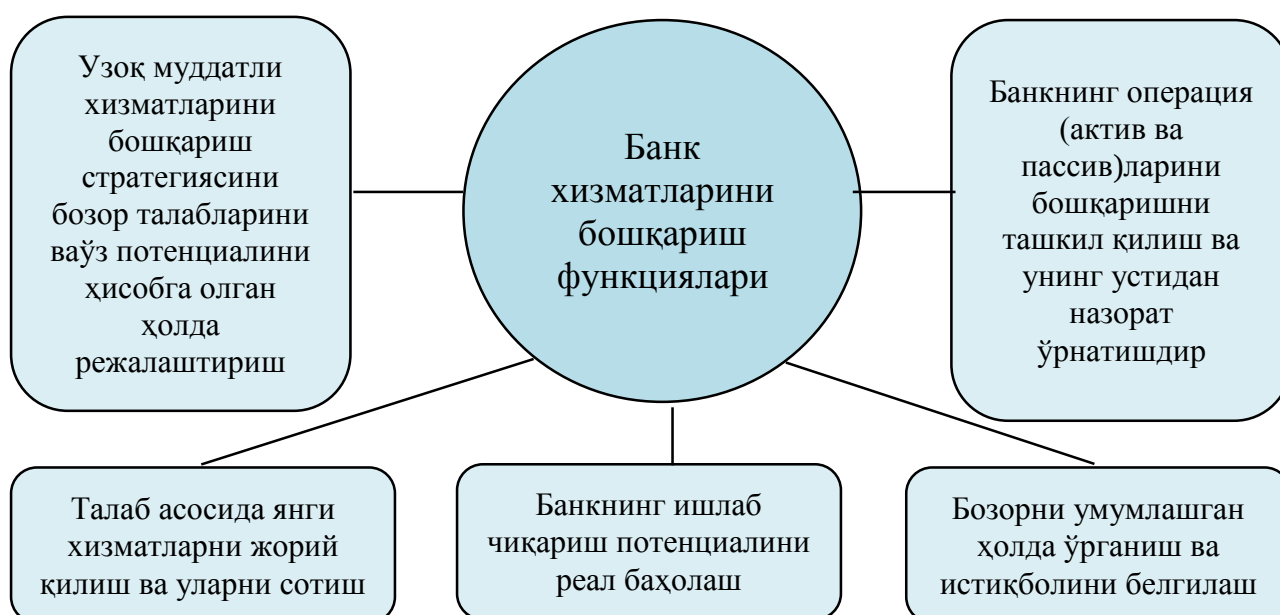
Замонавий адабиётларда “Операция” ва “Хизмат” тушунчаларининг фарқланиши[8]

Хизмат	Операция
Бошқача фойда келтирадиган ҳаракат. Нафақалар ва бошқа ижтимоий ёрдамлар. Моддий табиатни ўзгариши билан бевосита боғлиқ бўлмаган меҳнатнинг барча турлари. Бу нарсалар истеъмолига хизмат кўрсатиш воситасида аҳолининг ҳар хил индивидуал талабларини қондиришга қаратилган меҳнат турлари. Янгидан мавжуд бўлмаган маҳсулот яратилмайдиган, лекин мавжуд маҳсулот сифати ўзгарадиган жараёни амалга оширувчи ишлар, фаолият турлари. Бу ашёлар кўринишида эмас, балки фаолият хизматлар кўринишида таклиф этилувчи неъматдир.	Ўзи кабилар билан бир қаторда алоҳида ҳаракат. Бир мақсадда бирлаштирилган ҳаракатлар мажмуи. Мижозлар ҳисобидан ва топшириғига асосан бажариладиган ҳуқуқий, комисион операциялари. Бир иқтисодий масалани ечишга қаратилган ўзаро боғлиқ бўлган банк фаолияти. Кўзланган мақсадни амалга ошириш билан боғлиқ ҳаракат.

Тижорат банклари тижорат хизматларининг намунавий портфели вакиллик муносабатлар, рискларни бошқариш, мижозларнинг ташқи иқтисодий фаолиятига хизмат кўрсатиш соҳаларида вакил банклар ҳисобидаги маблағлар қолдиғи туфайли фаолият юритаётган банкларни банк хизматлари бозорида юқори мавқени эгаллашларига ва даромадини оширишга имкон беради.

Банк хизматларини (актив ва пассивларини) бошқариш банкнинг фаолият турларини эмас, балки унинг мақсади, мафкураси ва стратегиясини таъриф - тавсиф қилувчи концепцияни қабул қилиш билан бошланиши лозим.

Банк тизимида юзага келаётган ҳолатлар, бугунги кунда банк хизматларини бошқаришини янада ривожлантиришни талаб қилмоқда . Банклар сонини кўпайиши бу рақобатнинг кучайишидир. Бу эса банк бошқарувида янги-янги вазифалар дегани.

Чизма. Банк хизматларини бошқариш функциялари.

Банк хизматларини бошқариш функциялари иқтисодий адабиётларда бир нечта деб кўрсатилади. Уларнинг асосийлари куйидагилар[9]:

- бозорни умумлашган ҳолда ўрганиш ва истикболини белгилаш, ҳамда унга бўлган талабни, банкга ташқи муҳитнинг таъсирини ўрганишдан иборатдир.

- банкнинг ишлаб чиқариш (иқтисодий кредит) потенциалини, барча қобилиятини реал баҳолаш;

- узоқ муддатли хизматларини (актив ва пассивларини) бошқариш стратегиясини бозор талабларини ҳамда ўз потенциалини ҳисобга олган ҳолда режалаштириш;

- талаб асосида янги хизматларни жорий қилиш ва уларни сотиш;

- банкнинг актив ва пассивларини бошқариш фаолиятини ташкил* қилиш ва унинг устидан доимий назорат ўрнатишдир

Тижорат банклари хизматларининг ўзига хос хусусиятлари: мижозларга тижорат банк хизматларини кўрсатиш, бўш маблағларни даромадлилик даражаси турлича инвестицион портфелларга инвестициялаш, банкни молиявий даллол сифатидаги ролини сақлаб қолиш, инвестицион портфелни оператив бошқариш, қимматли қоғозларни сақлаш бўйича хизмат кўрсатиш: ностабил иқтисодий муҳит молиявий бозорларнинг ноқатъийлиги, рақобатнинг кучайиши, риск даражасини ўсиши корхона ва ташкилотларни ҳаракатга келтиради, ҳамда банкларни молиявий стабилликка эришишига, даромад топишга бозорда ўз фаолиятини кенгайтиришга эришишга имкон беради.

Банкларнинг бундай хизматларига сўнги йилларга кенгайиб бораётган, лекин банкларга тўлиқ боғлиқ бўлмаган фаолият турига тижорат банкларининг тўланмай қолган қарзлари туфайли уларнинг балансига ўтказилган банкрот корхоналарни молиявий соғломлаштириш борасидаги фаолияти юксак баҳолашга моликдир. Бу мақсадга эришишда тижорат банкларига корхоналарнинг ишлаб чиқаришларини бошқариш услублари ҳамда воситаларини такомиллаштира боришга, яъни актив ва пассивларини бошқаришга алоҳида роль ажратилмоқда.

Давлат активларини хусусийлаштириш, аввало, чет эллик инвесторларга сотиш вазифалари қўйилди ва бунинг учун тегишли шароитлар яратилди. Масалан, 506 та мулк комплекси танлов асосида, инвестиция киритиш шарти билан «ноль» қийматида янги мулкдорларга сотилди. Бу борада ана шу инвесторлар қарийб 1 триллион сўм ва 40 миллион АҚШ доллари миқдорида инвестиция киритиш, шунингдек, 22 мингга яқин янги иш ўрни яратиш мажбуриятини олганини қайд этиш лозим.

Шу билан бирга, 245 та кам рентабелли ва фаолият кўрсатмаётган ташкилот тўлиқ тугатилди[4].

Ҳозирда тижорат банклари томонидан мижозларга 400 дан зиёд омонат турлари таклиф этилмоқда. Уларнинг 100 дан ортиғи хорижий валютада жорий қилинган бўлиб, АҚШ доллари, Евро ва Англиянинг фунт стерлинг валюталарида омонатлар жалб қилиняпти. Ушбу йўналишларда амалга оширилган ишлар самарасини Баҳолаш тизимида қайд этилган "депозитлар ҳажмининг ўзгариши", "кредит қўйилмалари ҳажмининг ўзгариши", "аҳоли омонатлари ҳажмининг ўзгариши" ва "узоқ муддатли кредитлар улуши"

индикаторларида ҳам кўриш мумкин.

Банк операцияларини ва хизматларини бошқариш қуйидаги вазифаларни хал қилишга эътиборини қаратади:

банк операцияларини амал қилаётган ва потенциал бозорларини ўрнатиш;

конкрет бозорлани танлаш ва буюртмачи эҳтиёжини қўйиш;

амал қилаётган операцияларнинг ривожлантирилиши учун узоқ ва қисқа муддатли мақсадларни белгилаш;

амалиётга янги операцияларнинг турларини қўллаш ва унинг бажарилиши устидан банк назоратини ўрнатиш.

Банк операциялари ва уларнинг потенциал истеъмолчилар бозорини ўрганиш учун банклар саноат актив ва пасивларини бошқаришнинг анъанавий усулларида бири бўлган сегментация усулларида фойдаланадилар.

Банк бозор сегментациясини икки тамойилга кўра амалга ошириш мумкин.

Банк маҳсулотлари бўйича (кредит операциялари, инвестиция, траст операциялари бозорлари)

Мижозлар бўйича (кучмас мулк эгалари, корпорация бозори, давлат ҳукумати бозори)

Бозорларни алоҳида сегментлаш бўйича бўлишни моҳияти шуки, бозорнинг барча кучини сочиб юбориш эмас, балки алоҳида сегментларга мўлжал олишдир. Бозор сегменти алоҳида олинган группанинг бир хил турдаги операцияларга бўлган талаби ва уни тўлашга тайёргарлигини билдиради. Банклар бозорларни сегментлаши қуйидагиларга асосланади:

бозор сегменти алоҳида аниқ тасвирланиши шарт;

олинган барча маълумотлар таҳлил учун етарли бўлиши шарт;

олинган сегментлар банкка фойда келтириши шарт.

Танлаб олинган сегментларда реклама қилиш имконияти бўлиши керак в. б.

Жаҳон банк тизимида рўй бераётган туб ўзгаришлар, МДХ мамлакатлари банк тизимига ҳам тобора кўпроқ таъсир кўрсатаётир. Булар Биринчидан, бу ўзгаришлар туловларнинг янги интеграция воситаларини юқори суръатлар билан шакллантирадиган банк операцияларини компьютерлаштиришнинг технологик инқилоби билан боғлиқ. Бу жараёнлар талайгина молиявий харажатлар талаб қилади, банк иши қимматлашади, бироқ унинг самарадорлиги ва унинг тезкорлиги ошади, бу эса харажатлар ўсишини коплайди.

Иккинчидан, банк ишида ўсиб бораётган рақобат банкларнинг қўшилиб кетишига олиб келади, Бу эса сармоялар бозорида ва иқтисоднинг инвестициялар соҳасида янги шароитларни вужудга келтиради. Ўзбекистоннинг банк тизими унга кам қувватли талай банклар кирганлиги сабабли, яқин вақт ичида бу таъмоийлнинг таъсирини бошдан кечиради. Бу ходисага республика банк хизмати бозорида анчагина рақобатбардош ва самарали бўлган чет эл банкларининг пайдо бўлиши ҳам ёрдам беради.

Учинчидан, бу анъанавий банк хизматлари бозорига тобора шахдам одимлар билан кириб келаётган банкдан ташқари тузилмалар билан рақобатнинг кучайиши. Жумладан, аҳолига кредит карточкалари билан хизмат кўрсатиш соҳасида турли хилдаги тижорат тузилмалари фаолият кўрсата бошлайдилар.

Тўртинчидан, банк ишларига бу хизматларнинг кўп сонли истеъмолчилари

таъсири ортади. Истеъмолчи операцияларининг тезлиги ва сифати, ҳисоб-китобларнинг қулайлиги, мижозларнинг эҳтиёжларига диққат эътибор қаратилишига нисбатан банкларга тобора каттик талаблар қуя бошлайди. Банк тизими ҳозир ҳал қилиниши қийин бўлган дилемманинг кескинлашуви шароитида турибди. Қўйилмаларни жалб қилишда банклар экспансияси ва омонатчиларни зарарлардан қафолатлаш ўртасида асосий мувозанатсизлик мавжуд. Қафолатлар молия институтларига қўшимча қўйилмаларни жалб қилиш имконини беради. Қўйилмалар фаолиятининг омонатчилар томонидан бошқарилмаслиги эса, банкларга бу қўйилмалардан фойдаланишда кенг имкон яратиб беради. Бу икки омилнинг ўзаро уйғунлиги кредитлаш ҳажмларининг ўсиши учун шароит яратади. Бироқ бу бошқарилмаслик ғоясининг кучайиши билан хавф-хатар ва компенсация ўртасидаги мувозанатсизлик ортади. Шунинг учун ҳам банк тизимини ривожлантириш ва бошқаришга нисбатан самарали сиёсат олиб бориш зарур.

Утган қисқа давр мобайнида давлатимиз раҳбарининг устувор вазифаларни амалга ошириш борасида бир қатор фармон ва қарорлари қабул қилингани банк тизимини янада ривожлантиришда ўзига хос ўрин тутди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил бапирелдаги "Банк тизимининг молиявий барқарорлигини янада ошириш ва инвестициявий фаоллигини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-1317-сонли Қарорига[2] асосан, 2010 йилда банк тизимидаги асосий ислохотлар Ўзбекистон Республикаси банк тизими барқарорлигини янада кучайтириш, омонатчилар ва кредиторлар манфаатини ҳимоя қилинишини таъминлаш вазифаларига қаратилди.

Бундан ташқари банклар томонидан аҳолига хизмат кўрсатиш индикаторлари бўйича, 2016 йил 1 январь ҳолатига кўра, банк ҳисобварақларини масофадан бошқариш тизимларидан фойдаланувчилар сони 1 061 мингтани, шундан «Интернет-банкнинг» ва «Банк-мижоз» дастурий мажмуаси хизматларидан фойдаланувчилар 81,5 мингтани, «Мобиль-банкнинг» ва «SMS-банкнинг» хизматларидан фойдаланувчилар 979,5 мингтани ташкил этиб, уларнинг сони 2014 йилга нисбатан қарийб 2 баробарга купайди.[6]

Банк пластик карталари муомаласини кенгайтириш ва такомиллаштириш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида сўнгги 5 йил давомида муомалага чиқарилган банк пластик карталари сони 2 баробар дан зиёдга ошди ва 2016 йил 1 январь ҳолатига уларнинг умумий сони 16,3 млн. дондан ортқни ташкил этди[5].

Банк муассасаларида жисмоний шахслар томонидан очилган, ҳар 1000 та катта ёшли аҳолига тўғри келадиган банк ҳисобварақлари 1028 бирликни (1000 тадан кўп «юқори» ҳисобланади) ташкил қилиб, мазкур кўрсаткич ҳам «юқори даража»даги баҳога мое келади[6].

Умуман олганда, банк инфратузилмасининг тобора кенгайиб ва такомиллашиб бораётганлиги, ўз навбатида, банк хизматлари бозорида рақобат муҳитининг ва кўрсатилаётган хизматлар сифатининг янада яхшиланишига ҳамда аҳолининг банк хизматларидан фойдаланиш даражасининг ошишига хизмат қилмоқда.

Олиб борилган амалга ишлар натижаси ва мамлакатимиз банк тизимининг барқарор ривожланиб бораётганлиги нуфузли халқаро рейтинг компаниялари томонидан ҳам ўз тасдиғини топмоқда.

ТТТУ билан бирга аллақачон ўз умрини ўтаб бўлган, бошқарувнинг совет даврига хос эски ва яроқсиз режали-тақсимот тизими ва лавозимлар номенклатурасидан қатъий воз кечишимиз, бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган тижорат директори, молия директори, мижозлар билан ишлаш ва харидлар бўйича лойиҳа менежери ва бошқа янги лавозимларни халқаро амалиётга мое равишда, уларнинг мансаб мажбурияти ва вазифаларини аниқ белгилаган ҳолда, кенг жорий этишимиз лозимлиги мамлакатимиз раҳбари томонидан таъкидлаб ўтилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиетига ўтиш жараени кўпгина муҳим иқтисодий ислохотларнинг таркибий қисми сифатида молия бозорларида ҳам чуқур ўзгаришларни амалга оширилишини ва унда банк рискларини бошқаришни такомиллаштириш масалаларига эътибор қаратишни тақозо этмоқда.

Чунки барча хўжалик субъектлари каби тижорат банклари тизимида ҳам корпоратив бошқарув тизимидаги принцип ва ёндашувларни тубдан ўзгартириш, ишлаб чиқариш, ташқи иқтисодий ва инвестиция жараёнларига замонавий халқаро корпоратив менежмент стандартларини жорий этиш кўплаб жиддий эътиборни қаратишни талаб қилади. Бу ўз навбатида тижорат банклари фаолиятидаги содир бўладиган рискларни самарали бошқаришни таъминлаш йўналишлари банкнинг ишончлилигини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Шу боисдан, банк рискларини бошқариш орқали уларнинг ликвидлилигини таъминлаш йўналишига алоҳида эътибор қаратилиб, унинг етарлилиги устидан доимий назорат ўрнатилади. Чунки, акциядорларнинг манфаатлари банк қийматининг узоқ муддатли ва барқарор ўсиши билан узвий боғлиқ.

Шу сабабли молиявий беқарорлик шароитида тижорат банклари фаолиятини самарали бошқариш ва уларни ривожлантириш, уларни баҳолаш ва самарали бошқаришни таъминлаш стратегияси нафақат миллий банк тизими балки халқаро миқёсда ҳам бирламчи масала бўлиб қолмоқда.

Банклар фаолиятини тартибга солиш ва уларни назорат қилишдан асосий мақсад “Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида” ги қонуннинг 50-моддасига мувофиқ банк тизимини барқарор тутиб туриш, омонатчи ва кредиторлар манфаатларини ҳимоя қилишдан иборат.

Аммо банк менежменти бошқарув объектларига бевосита таъсир кўрсатиш жараёнлари билан чеклана олмайди. Шу маънода менежмент ўз ичига бошқарув жараёнларини амалга оширишнинг молиявий, моддий, ташкилий, ҳукукий, маънавий-психологик шарт-шароитларини яратиш, бошқарув вазифаларининг бевосита ижро этилиши, бошқарув жараёни натижалари назорат ва таҳлил этилиши каби босқичларни олади.

Буларга қўшимча равишда тижорат банкларида мижозларнинг кредит тарихи бўйича ахборот базасини яратиш, банк кредит хизматчиларини малакасини доимий равишда ошириб бориш мақсадга мувофиқдир. Шу билан бирга тижорат банклари барқарорлигини ушлаш ва уларни самарали бошқариб

туриш учун фикримизча, банк мижозларини ҳам малакасини уларнинг иқтисодий билим савияларини ошириш, янги очилаётган корхона раҳбарларини касб малакавий даражаларини текшириш ва назорат қилиш тизимини яратиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Чунки банк барқарорлиги ва ликвидлиги бевосита банк мижозининг молиявий барқарорлигига боғлиқ жараён ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 15 майдаги ПҚ-2344 сонли "Тижорат банкларининг молиявий барқарорлигини янада ошириш ва уларнинг ресурс базасини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 26.11.2010 й. ПҚ-1438-сон "2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишлари тўғрисида"ги Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 06.04.2010 й. ПҚ-1317-сон "Банк тизимининг молиявий барқарорлигини янада ошириш ва инвестициявий фаоллигини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори

4. Каримов И.А. Бош мақсадимиз - мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислохотларни, иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир.// Халқ сўзи. 16.01.2016.

5. Банк ахборотномаси.// 2016 йил. № 4.-4 бет.

6. Банк ахборотномаси.// 2015 йил. № 4.-4 бет.

7. Лаврушин О.И. Банковское дело. Учебное пособие. - М.: КНОРУС, 2009. - 352 стр.

8. Lending / Chartered Institute of Bankers. - London: BPP Publishing, 2003. ISBN 0-7517-1015-6

9. Ларионова И.В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке. -М.: «Консалтбанк» 2003.

Ю.Шевчук В.А., Шевчук Д.А. Банковское дело: Учеб.пособие.-2-е изд.-М.:РИОР.2006.-160 с. С-7.